

INVENTOINTIOHJE

**VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAIDEN MAISEMA-ALUEIDEN
PÄIVITYSINVENTOINNIT
MAASEUDUN KULTTUURIMAISEMAT JA MAISEMANÄHTÄVYYDET**

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointeja varten tarkoitetut inventointiohjeet valmisteltiin vuonna 2009 toimineessa MAPI-työryhmässä, jossa oli edustettuna ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, Suomen ympäristökeskus, Keski-Suomen ympäristökeskus, Museovirasto, Uudenmaan liitto ja Metsähallitus. Ohjeiden laadinnasta vastasi maisema-arkkitehti Matleena Muhonen työryhmän ohjauksessa.

MAPI-työryhmän työn päätyttyä ohjetta on muokattu ja päivitetty. Työstä vastaa 21.5.2010 perustettu valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitys- ja täydennysinventointien ohjaus- ja arviointityöryhmä MAPIO. Inventoinnit on tarkoitus tehdä maakunnittain ja saada valmiiksi koko maassa vuoteen 2015 mennessä. Työryhmä pidättää itsellään oikeuden täsmentää näitä ohjeita työn edetessä.

Työryhmän jäsenet ja asiantuntijat:

Johanna Forsius	Museovirasto
Sonja Forss	Suomen ympäristökeskus (sihteeri)
Päivi Halinen	Keski-Suomen ELY-keskus
Tapio Heikkilä	Ympäristöministeriö (puheenjohtaja)
Minna Kallio	Suomen ympäristökeskus
Eero Pehkonen	Maa- ja metsätalousministeriö
Minna Perähuhta	Ympäristöministeriö
Kristiina Rinkinen	Uudenmaan liitto
Markus Tarasti	Ympäristöministeriö
Anu Vauramo	Metsähallitus (sijainen 31.8.2010 asti: Minttu Perttula)

Ohjeet on saatavilla myös ruotsiksi.

Sisällys

OSA I JOHDANTO

Päivitysinventointien tavoitteet

1. Päivitysinventointien lähtökohdat.....	6
2. Päivitysinventointien rajaaminen.....	7
3. Lähtökohdat inventoitavien kohteiden valinnalle.....	8
4. Merkittävyyden arviointi.....	10
5. Hankkeen toteuttajat ja toteutustapa.....	12
6. Arvokkaiden maisema-alueiden huomioiminen kaavoituksessa.....	13
7. Määritelmiä.....	14
8. Aineistokuvaukset.....	15

OSA II INVENTOINTIOHJE

Päivitysinventointien kulku

A. Valmisteluvaihe.....	21
B. Inventointi.....	24
C. Maastokäynti.....	28
D. Kirjallisuutta.....	29

OSA I
JOHDANTO
Päivitysinventointien tavoitteet

1. Päivitysinventointien lähtökohdat

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointien päätavoitteena on tarkistaa aluevalikoima, arvoluokka sekä rajaukset vastaamaan uudistuneita maisemanhoidon toteuttamis- ja ohjausjärjestelmiä. Näitä ovat muun muassa maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) ja siihen sisältyvät valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, luonnonsuojelulaki (1096/1996), maatalouden ympäristötuen järjestelmät sekä Eurooppalainen maisemayleissopimus (173/2006). Päivitysinventointi koskee ensisijaisesti valtakunnallisesti arvokkaita maisemakokonaisuuksia ja maisemanähtävyyksiä.

1.1. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Maisema-alueiden arvoja on turvattu maankäytön suunnittelun avulla pääasiassa maakunta- ja yleiskaavoja laadittaessa. Tämä perustuu maankäyttö- ja rakennuslaissa säädettyihin valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin. Tarkistetut valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet tulivat voimaan 1.3.2009. Niissä todetaan, että *alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot säilyvät*. Tavoitteet edellyttävät, että viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueiden käytön suunnittelun lähtökohtina. Näitä ovat vuonna 1995 valtioneuvoston periaatepäätöksellä hyväksytyt valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ja selvitys kulttuurihistoriallisesti merkittävistä ympäristöistä (myöh. RKY) sekä sisäasiainministeriön vuonna 1983 tekemä selvitys valtakunnallisesti merkittävistä esihistoriallisista suojelualuekokonaisuuksista.

Päivitysinventoinnilla korvataan valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden luvun 4.4. tarkoittama valtakunnallinen maisema-alueiden inventointi. Lisäksi päivitysinventointien yhteydessä kertyviä tietoja maakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista voidaan hyödyntää maakuntakaavoituksessa.

1.2. Valtioneuvoston periaatepäätös

Valtioneuvosto teki 5.1.1995 periaatepäätöksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä. Päätös perustuu maisema-aluetyöryhmän mietintöön (työryhmän mietintö 66/1992, osa I Maisemanhoito ja osa II Arvokkaat maisema-alueet) ja siitä käytyyn lausuntokierrokseen. Valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita on päätöksen mukaan 156, joista suurin osa on maaseutumaisemia edustavia maisemakokonaisuuksia ja pienempi osa maisemanähtävyyksiä. Nämä alueet tulevat ensisijaiseen tarkasteluun päivitysinventoinnissa.

1.3. Eurooppalainen maisemayleissopimus

Eurooppalainen maisemayleissopimus (173/2006) on Euroopan neuvoston sopimus, jonka tavoitteena on maisemien suojelun, hoidon ja suunnittelun edistäminen sekä eurooppalainen yhteistyö maisema-asioissa. Sopimuksen tavoitteena on lisätä tietoisuutta maisemien arvosta, merkityksestä ja muuttumisesta. Sopimus koskee yhtä lailla luonnonmaisemia, maaseudun viljelymaisemia kuin rakennettuja kaupunkimaisemiakin. Soveltamisalaan sisältyvät maa-, sisävesi- sekä merialueet. Suomessa sopimus ja siihen liittyvä laki ovat olleet voimassa 1.4.2006 lähtien. Maisema-alueiden inventointi täyttää omalta osaltaan sopimuksen tavoitteita ja velvoitteita.

Myös muissa kansainvälisissä sopimuksissa nostetaan yleisesti maiseman merkitys tärkeäksi, esim. maailmanperintösopimuksessa ja kosteikkojen suojelusopimuksessa eli Ramsar-sopimuksessa.

2. Päivitysinventointien rajaus

Inventoinneissa keskitytään **maaseudun** kulttuurimaisemiin, erityisesti viljelymaisemiin, niihin liittyvään asutukseen, vanhaan tiestöön, kulttuuriperintöön sekä mahdollisesti jonkin muun alkutuotantoon liittyvän elinkeinon synnyttämiin maisemiin. Keskeistä ovat **perinteisessä asussa säilyneet, elinvoimaiset, luonnoltaan ja kulttuuriperinnöltään monipuoliset alueet**. Maisema-alueet ovat visuaalisesti selvästi hahmottuvia, eheitä kokonaisuuksia. Maisema-alueiden valikoiman tulee edelleen täyttää maisema-aluetyöryhmän (mietintö 66/1992) laatiman **maisemamaakuntajaon edellyttämä edustavuus**.

Päivitysinventointiin ei erikseen sisällytetä alkuperäistä luontoa koskevia kohteita, joita on selvitetty erilaisten luonnonsuojeluohjelmien yhteydessä. Samoin metsätalouskohteiden, kaupunkien ja tiemaisemien tarkastelu rajataan pois. Niitä ja rakennettua kulttuuriympäristöä edustavia kohteita on selvitetty rakennetun kulttuuriympäristön päivitysinventoinnissa (RKY2009). Perinnebiotooppeja ei tässä yhteydessä inventoida. Kohdevalikoimaan sisällytettävänä luonnonalueina tulevat kuitenkin kysymykseen kulttuurihistoriallisesti huomattavat maisemanähtävyydet.

Inventoinneissa otetaan huomioon saamelais- ja rannikkoalueiden kulttuurimaisemien erityispiirteet.

Lapin tunturialueiden luonto- ja kulttuuriarvojen säilyttäminen edellyttää valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan *erityispiirteiden tunnistamista sekä alueenkäytön sovittamista yhteen poikkeuksellisten luonnonolojen, luonnon kestokyvyn ja kulttuuriarvojen turvaamiseksi*. Lapin viljelymaisemia voidaan arvioida vastaavin menetelmin kuin muitakin maaseudun kulttuurimaisemia, mutta saamelaisien perinteisiin elinkeinoihin ja saamelaiskulttuuriin liittyvät maisemat vaativat oman tarkastelutapansa. Se edellyttää erityistä paikallisen kulttuurin tuntemusta ja ymmärrystä saamelaisesta maisemäkäsityksestä.

Vastaavasti saaristomaisemat arvioidaan omanlaisinaan saariston kulttuurimaisemien kohteina, jolloin kriteerit ja rajausperusteet voivat poiketa mantereella käytettävistä. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaan Saaristomerellä turvataan kulttuurimaiseman kannalta merkittävien alueiden ja riittävän laajojen rakentamattomien alueiden säilyminen. Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa todetaan myös rannikkoalueella ja Vuoksen vesistöalueella luonto- ja kulttuuriarvojen säilyttämisen merkitys.

Lisäksi päivitysinventoinnin yhteydessä maisema-alueiden nimeä tullaan täsmentämään. Uudeksi nimeksi ehdotetaan: **Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet**.

3. Lähtökohdat inventoitavien kohteiden valinnalle

- Maisema-aluetyöryhmän mietintö 66/1992 sekä Valtioneuvoston periaatepäätös 5.1.1995, luettelot valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista sekä maisemanähtävyyksistä
- Maakuntien omat listaukset maakunnallisesti arvokkaista alueista (maakuntakaavat, seutukaavat)
- RKY1993 inventoinnin kulttuurimaisemakokonaisuudet, joita ei ole sisällytetty Museoviraston RKY2009 päivitysinventoinnin kohdevalikoimaan
- Maisemamaakuntajako sekä maakunnalliset maisemaselvitykset
- Paikkatietoanalyysit uusien alueiden löytämiseksi
- Paikallistuntemus: maakuntamuseot, ELY-keskukset, kunnat, yhdistykset, asukkaat

3.1. Maisema-aluetyöryhmän mietintö 66/1992

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet on selvitetty vuonna 1992 ympäristöministeriön maisema-aluetyöryhmän työnä. Inventoinneista vastasivat pääosin seutukaavaliitot (nyk. maakunnan liitot). Pääosa maisema-alueista on maaseudun kulttuurimaisemia edustavia **maisemakokonaisuuksia**. Sisällöllisenä painopisteenä ovat viljelymaisemat sekä niihin liittyvä asutus. Pienempi osa maisema-alueista on **maisemanähtävyyksiä**, jotka sisältävät vaihtelevasti kulttuuri- ja luonnonmaisemien piirteitä. Inventoinnit ja niiden periaatteet on koottu ympäristöministeriön maisema-aluetyöryhmän mietintöön 66/1992 osat I ja II.

Maisema-aluetyöryhmä teki listauksen myös maakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista, joita on yhteensä 171. Niistä ei tehty rajauksia eikä aluekuvauksia.

3.2. Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivittäminen edellyttää kannanottoa myös maakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin. Osassa maakuntia on tehty tarkistettuja listauksia ja inventointeja maakunnallisesti sekä paikallisesti arvokkaista alueista, joita on otettu huomioon muun muassa maakuntakaavoituksessa, kuntien kulttuuriympäristöohjelmissa sekä muussa maankäytön suunnittelussa. Mikäli maakunnan alueelta ei ole tehty uudempia inventointeja, on maisema-aluetyöryhmän listaus lähtökohtana inventoinnin aloittamiselle ja kohdejoukon määrittämiselle.

Päivitys- ja täydennysinventointien ohjaus- ja arviointityöryhmä määrittelee valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet käyttäen lähtökohtanaan koko Suomen aineistoa.

3.3. Rakennettu kulttuuriympäristö (RKY2009)

Museovirasto on päivittänyt tiedot valtakunnallisesti merkittävistä kulttuurihistoriallisista ympäristöistä. Uuden inventoinnin kohdevalikoima tuli voimaan vuoden 2009 lopussa. Uusi inventointi korvaa vuoden 1993 kohdevalikoiman. Tavoitteena RKY-päivityksessä on ollut poistaa päällekkäisyyttä suhteessa valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin ja rajata kohteet aiempaa tiukemmin koskemaan rakennettua ympäristöä.

Museoviraston RKY2009-inventoinnissa tarkistetusta valikoimasta on jätetty pois laajoja kokonaisuuksia, joiden arvot ovat enemmän kulttuurimaisemaan kuin rakennettuun ympäristöön liittyviä. Poisjääneet kohteet otetaan yhdeksi lähtökohta-aineistoksi maisema-alueiden päivitysinventoinnin kohteita valittaessa ja arvioitaessa.

3.4. Maisemamaakuntajako ja maakunnalliset maisemaselvitykset

Maisema-alueiden edustavuuden tarkastelua varten laadittiin maisema-aluetyöryhmän mietinnössä 66/1992 koko maata koskeva **maisemamaakuntajako**. Aluevalikoiman tavoitteena on edelleen tähän maisemamaakuntajakoon perustuva edustavuus.

Monet maakunnat ovat laatineet maisemamaakuntajakoa tarkentavia **maakunnallisia maisemaselvityksiä**, joissa vedetään yhteen maakunnan kulttuuriympäristöön ja maisemaan vaikuttaneita luonnon- ja kulttuuritekijöitä. Lopputuloksena on syntynyt maisematyypitys sekä valtakunnallisesta maisemamaakuntajakoista tarkennettuja maiseman ja kulttuuriympäristön vyöhykkeitä ja osa-aluejakoja. Nämä eivät ota kantaa erikseen rajattuihin arvokkaisiin maisema-alueisiin vaan tarjoavat kattavan kuvan kulttuurimaiseman piirteistä ja niihin vaikuttavista tekijöistä maakunnan tasolla.

Nämä tarkennetut selvitykset ovat erinomaisia apulähteitä maisema-alueiden kohdejoukkoa etsittäessä ja arvoperusteita pohdittaessa. Maakunnallisen maisemaselvityksen tekemistä varten on laadittu paikkatietoja yhdistävä ArcGis-projekti ja päivitettyjen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden paikkatietokanta.

Maisema-alueiden päivitysinventointi kannattaa aloittaa laatimalla maisemamaakuntajakoa tarkentava maakunnallinen maisemaselvitys.

Maakunnallisia maisemaselvityksiä on tehty ainakin seuraavissa maakunnissa:

Etelä-Karjala (2006/2008)
Päijät-Häme (2007)
Tunturi-Lappi (2007)
Uusimaa (2007)
Keski-Suomi (2005)
Pohjois-Karjala (2004)
Kanta-Häme (2003)
Varsinais-Suomi (1990)

3.5. Paikkatietoanalyysit

Paikkatietoihin tallennetuista aineistoista saa tietoa muun muassa maan peitteisyyteen ja avoimuuteen liittyen (Corine, SLICES), rakennusten käyttötarkoituksesta ja iästä (RHR), kaavoituksesta, luonnonsuojelualueista, muinaisjäännöksistä sekä muista kulttuuriympäristöön ja luontoon liittyvistä inventoinneista. Paikkatiedoista saatava aineisto on hyvä lähtötietoaineisto maakunnallisten maisemaselvitysten tekemiseen sekä uusien inventoitavien kohteiden kartoittamiseen.

3.6. Muita lähtökohtia inventoitavien kohteiden valinnalle

Tausta-aineistoon, kartta-analyyseihin ja maastokäynteihin perustuen tulee edellä mainittujen kohteiden lisäksi inventointiin ottaa mukaan:

- Alueet, joilla on runsaasti muinaisjäännöksiä
- Alueet, jotka ilmentävät kulttuurihistoriallista jatkuvuutta (vanhoihin karttoihin perustuva analyysi, olennaisin tieto: tiestön, asutuksen, peltojen sekä niittyjen sijoittuminen)
- Alueet, joilla pitkät kulttuurivaikutukset ovat yhä näkyvissä, ja joilla pellot ovat olleet pitkään viljelyksessä.
- Alueet, joilla vanhaa rakennuskantaa on jäljellä
- Alueet, joilla uusi rakentaminen sijoittuu maisemarakenteessa luonteenomaisille vyöhykkeille
- Perinnebiotoopit ja -maisemat (inventoidut kohteet/alueelliset ympäristökeskukset 1996-2003)
- Luontoarvoiltaan arvokkaat maatalousalueet ns. HNV-alueet (High Nature Value farmland)
- Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmien kohteet (LUMO)
- Tunnetut näköalapaikat ja näkymät (maisemanähtävyydet)
- Valtakunnan tai maakunnan historiaan merkittävällä tavalla liittyvät alueet
- Alueet, jotka kuvastavat erityisen hyvin maisemamaakuntaansa
- Kulttuuripiirteiden ja luonnonpiirteiden muodostamat kauniit, eheät kokonaisuudet
- Eheä, kaunis maisemakuva
- Paikallistuntemuksesta nousevat alueet (maakuntamuseot, ELY-keskukset, kunnat, yhdistykset, asukkaat, maakunnan liitot)

Jos suuri joukko edellä mainittuja tekijöitä sijaitsee maisema-alueella tai sen välittömässä läheisyydessä voi se nostaa alueen arvoa ja vaikuttaa alueen rajaukseen. Rajausperiaatteista on tarkempi kuvaus inventointiohjeen toisen osan kohdassa 6.

4. Merkittävyyden arviointi

Maiseman ominaisluonteen ja erityispiirteiden tunnistamiseksi aluetta tarkastellaan useista eri näkökulmista. Tällaisia ovat mm. maisemarakenne ja luonnonpiirteet, kulttuurihistoriallinen jatkuvuus sekä maiseman visuaaliset piirteet, maisemakuva.

Maisema-alueiden merkittävyyden arviointi, eli arvotus, perustuu maiseman ominaisluonteen ja erityispiirteiden edustavuuteen, harvinaisuuteen, ainutlaatuisuuteen ja historialliseen kerroksellisuuteen sekä kertovuuteen/hahmotettavuuteen. Näitä kriteereitä on kuvattu tarkemmin taulukossa sivulla 11.

Koska maiseman merkittävät piirteet ovat monessa tapauksessa syntyneet ihmisen pitkään jatkuneen toiminnan tuloksena, voi toiminnan päättyminen olla riski näille piirteille.

Tämän vuoksi on kohteiden merkittävyyden arviointiin yhdeksi kriteeriksi otettu alueen elinvoimaisuus ja nykyinen toimivuus. Alueen elinvoimaisuus tai toiminnan jatkuminen ovat useimmiten välttämätön edellytys maiseman joidenkin piirteiden säilymiselle.

Maisema-alueiden valtakunnallinen/maakunnallinen merkittävyys arvioidaan päivitysinventointien yhteydessä. Valtakunnalliseen arvoluokkaan kuuluvien maisema-alueiden tulee edustaa maisemamaakunnalleen tyypillisiä tai muuten edustavia maisematyyppejä, joilla on huomattavaa valtakunnallista merkitystä. Maakunnallisesti arvokkaat alueet edustavat maakunnan sisäisiä erityispiirteitä; ne voivat olla harvinaisia tai hyvin säilyneitä kohteita, joissa maakunnan sisäiset maisemien erityispiirteet tulevat esille.

Arvioinnissa käytettävät kriteerit:

- Luonto, luonnonarvot ja luonnon monimuotoisuus
- Luonnonpiirteiden edustavuus, harvinaisuus, monipuolisuus ja alkuperäisyys
- Maiseman ja maankäytön historiallinen kehitys ja kehityksen jatkuvuus
- Kulttuuripiirteiden edustavuus, harvinaisuus, säilyneisyys ja alkuperäisyys
- Symboli- ja identiteetti-arvot (tapahtumapaikat, historialliset tapahtumat, alueen väestölle merkittävät piirteet)
- Alueen elinvoimaisuus ja nykyinen toimivuus
- Maisemakuvan yhtenäisyys, eheys ja vaikuttavuus
- Maisemamaakunnan erityispiirteet (maisema-alue alueellisten erityispiirteiden kuvaajana)
- Maisemahäiriöt ja luonnonarvoja alentavat vauriot ja uhkatekijät

Inventoinnin tuloksena valtioneuvoston periaatepäätöksessä luetellut valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet säilyttävät valtakunnallisen arvonsa, putoavat maakunnalliseen luokkaan, tai ääritapauksissa poistuvat kokonaan kohdeluettelosta. Myös rajausten muutokset ovat mahdollisia.

Maakunnallisesti arvokkaista alueista voidaan hyvin perusteluin nostaa edustavimmat valtakunnalliseen luokkaan, mikäli niiden katsotaan täyttävän kriteerit.

4.1. Maisema-alueen arvon nousuun vaikuttavat tekijät

Maisema-alue voi nousta maakunnallisesti arvokkaasta valtakunnallisesti arvokkaaksi, mikäli alueella katsotaan täyttyvän kaikki tai lähes kaikki valtakunnallisesti arvokkaan alueen kriteerit. Arvoa voivat nostaa muun muassa muut valtakunnalliset inventoinnit (rakennus/muinaisjäännös/perinnebiotooppi/luonnonsuojelu), arvokkaat luontotekijät (myös harvinaiset luontotyypit ja uhanalaiset ja harvinaiset lajit) sekä tekijät, jotka on huomioitu luvussa 3.6. kohdassa ”*Muita lähtökohtia inventoitavien kohteiden valinnalle*”.

4.2. Maisema-alueen arvon laskuun vaikuttavat tekijät

Maisema-alueen arvoa saattavat laskea esimerkiksi maisemaan ilmaantuneet merkittävät häiriötekijät tai se, että pitkän kulttuurihistorian merkit ovat kadonneet tai katoamassa, suuria peltoaloja on umpeutunut ja otettu muuhun maisemakuvaan merkittävästi muuttavaan käyttöön. Maisemahäiriö on myös, että maisemakuvaan sopimatonta rakentamista on paljon, eikä alue enää edusta varsinaisesti maaseudun kulttuurimaisemaa. Tyypillisiä piirteitä ovat taajamoituminen ja omakotirakentamisen leviäminen taajamien liepeille, jolloin maiseman yleisilmeestä on tullut hajanainen.

Häiriöt voivat olla joko pysyviä, palautuvia tai muuttuvia. Palautuvia häiriöitä ovat mm. metsänhakuut, ja niitä tulee arvioida kevyemmin kuin pysyviä. Muuttuvia maisemahäiriöitä ovat esimerkiksi soranottokohteet, joiden käyttöön liittyy maisemointivelvoite käytön loputtua. Tällaisten kohteiden maisemallisen merkityksen arvioinnissa tulee nykytilan lisäksi huomioida lopputilanne.

5. Hankeen toteuttajat ja toteutustapa

5.1. Toteuttajat

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskukset) tai maakunnan liitot toteuttavat päivitysinventoinnit omalla alueellaan ympäristöministeriön ohjeistuksen mukaisesti. Tavoitteena on saada koko maasta yhdenmukaiset inventointiaineistot. Inventoinnit pyritään ajoittamaan ja toteuttamaan maakuntakaavoituksen sopivan vaiheen mukaan. Päivitysinventointien valmistelussa pyritään osallistamaan vuorovaikutukseen asianosaisten tahojen sekä heidän sidosryhmiensä kanssa.

Inventointien valtakunnallisesta ohjaamisesta ja arvioinnista vastaa ympäristöministeriön työryhmä, jonka koordinaattorina ja teknisenä apuna toimii SYKE:ssä työskentelevä työryhmän sihteeri.

Inventoinnit valmistellaan, ohjataan ja arvioidaan alueellisissa kulttuuriympäristön hoidon yhteistyötyöryhmissä.

Inventoinnit on suositeltavaa tehdä maisema-arkkitehdin, biologin, maantieteilijän sekä kulttuurihistorian asiantuntijan yhteistyönä. Lisäksi asiantuntijayhteistyötä tehdään esimerkiksi arkeologisen kulttuuriperinnön osalta. Eri alojen asiantuntijatuki on inventoinnin tavoitteiden saavuttamisen kannalta erittäin oleellista.

Viranomaisyhteistyöstä sekä paikallisilta toimijoilta ja asukkailta saa hyviä näkökulmia niin maakunnalliseen maisemaselvitykseen kuin inventoitavien alueiden valintaan. Kuntien edustajia (esim. kaavoittaja, ympäristönsuojelusihteeri) on hyvä kutsua maastokäynneille mukaan. Inventoinneissa tulisi alusta alkaen olla kulttuuriympäristövastaavan ja maisemavastaavan lisäksi mukana myös ELY-keskuksen paikkatietotukihenkilö sekä SYKE:n paikkatietovastaava.

ELY-keskus/maakunnan liitto toimittaa ehdotukset uusista valtakunnallisesti sekä maakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ympäristöministeriöön. Ympäristöministeriö päättää vain valtakunnallisesti arvokkaista alueista. Maakunnallisesti arvokkaat alueet merkitään arvioinnissa tiedoksi, mutta niistä päätetään maakunnan tasolla.

5.2. Kuuleminen ja lausunnot

Päivitysinventoinnin kuulemismenettely jakautuu kahteen eri vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa ELY-keskus/maakunnan liitto järjestää alueen kuntien, maanomistajien ja paikallisten sidosryhmien kuulemisen. Se tapahtuu lähettämällä lausunnoille ehdotus uudesta maisema-alueistauksesta. Ehdotuksesta tulee käydä ilmi mitkä alueet ovat uusia, mitkä vanhoja, joihin ehdotetaan merkittäviä muutoksia, sekä mitkä vanhoja, joiden ehdotetaan pysyvän muuttumattomina. Jos edellä mainituista alueista annettujen lausuntojen johdosta inventointiehdotusta on merkittävästi muutettava, on ehdotuksesta näiltä osin vielä erikseen pyydettävä asianosaisilta tahoilta uusi lausunto.

Toisessa vaiheessa, kun kaikki alueelliset ehdotukset ovat valmistuneet, järjestää ympäristöministeriö koko valtakunnan käsittävää aineistoa koskevan lausuntokierroksen ministeriöille uuden valtioneuvoston periaatepäätöksen tekemistä varten.

Jos päivitysinventoinnit etenevät maakuntakaavoituksen tahdissa, kuuleminen voi olla osa maakuntakaavaprosessissa tapahtuvaa kuulemistä.

5.3. Viestintä ja tiedotus

Inventointien yhteydessä tiedotetaan ja kuullaan maanomistajia sekä muita paikallisia sidosryhmiä.

Inventointien käynnistämisestä ja etenemisestä tiedotetaan avoimesti ja laajasti sekä valtakunnallisesti että maakunnallisesti. Kunkin maakunnan inventoinneista on syytä tiedottaa jo ennen inventointien alkamista.

Maakunnallisesta maisemaselvityksestä tiedottaminen ja sen julkaiseminen esimerkiksi internetissä on suositeltavaa, koska siitä hyötyvät inventoinnin tekijöiden lisäksi myös alueen muut maankäytön suunnittelijat.

Inventoinneista tiedotetaan säännöllisesti myös valtakunnallisesti. Inventointien etenemistä voi seurata www.ymparisto.fi -verkkosivustolla.

6. Arvokkaiden maisema-alueiden huomioiminen kaavoituksessa

Valtioneuvoston periaatepäätöksen mukaiset valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet on osoitettava maakuntakaavoissa. Näiden lisäksi maakuntakaavoissa voidaan osoittaa maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet perustuen maisema-alue työryhmän mietintöön sekä maakuntien omiin selvityksiin.

Maakuntakaavat ohjaavat kuntakaavoitusta. Aloitettaessa yleis- tai asemakaavan laatimista arvokkaalle maisema-alueelle on syytä kiinnittää huomiota kaavojen lähtötietojen ja perusselvitysten riittävyyteen ja ajantasaisuuteen.

Maiseman arvojen tulee olla lähtökohtana alueelle laadittaville suunnitelmille ja toimenpiteille. Niiden yhteydessä maisemavaikutukset tulee erikseen arvioida. Eheän maisemakokonaisuuden säilyminen vaatii, että kunnissa tehdään huolellinen analyysi kohdealueen maisemarakenteesta ja rakentaminen sovitetaan kestäväällä tavalla maisemaan. Alueen suunnittelussa on otettava huomioon arvokkaan maisema-alueen kokonaisuus, ominaispiirteet ja identiteetti. Arviointi auttaa ratkaisemaan mm. mahdollisen täydennysrakentamisen sijainnin sekä mittakaavan ja rakentamistavan.

7. Määritelmiä

Kulttuurimaisema

Kulttuurimaisema on ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta syntynyt maisema, jossa näkyy ihmisen toiminnan vaikutus. Maaseudun kulttuurimaiseman perusta on viljelymaisemassa, joka on syntynyt pitkään jatkuneen maatalouden ja karjanhoidon myötä. Kulttuurimaisema on moniulotteinen käsite, eikä se itsessään sisällä arvovarausta. Kulttuurimaisemaan liittyy kuitenkin usein vahva tunnelataus.

Valtakunnallisesti arvokas maaseudun kulttuurimaisema

Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue on kulttuuri- ja luonnontekijöiden muodostama erityisen kaunis, eheä ja koko Suomen maaseudun kulttuurimaisemia edustava kokonaisuus. Valtakunnallisesti arvokkaat maaseudun kulttuurimaisemat edustavat parhaiten maisemamaakunnalleen tyypillistä kulttuurimaisemaa. Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue ilmentää korkeita luonnon, kulttuurin ja maiseman arvoja. Maisema-alueet jakautuvat kahteen pääryhmään: maaseudun kulttuurimaisemiin ja maisemanähtävyyksiin.

Valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella pitkät kulttuuri- ja luonnontekijöiden vaikutukset ovat yhä näkyvissä. Alueella tai alueen lähellä on mahdollisesti muinaisjäännöksiä. Vanhaa rakennuskantaa on jäljellä ja se on hyvin hoidettua. Uudempi rakennuskanta sijoittuu luonteville vyöhykkeille ja soveltuu hyvin maisemaan noudattaen perinteistä, alueelle tyypillistä sijaintia. Pellot ovat olleet pitkään viljelyssä ja viljely jatkuu yhä aktiivisena. Monipuolinen maaseutuymppäristö on leimaa-antava piirre; karjaa laitumilla, metsäsaarekkeita, niittyjä, puukujanteita. Perinteisiin elinkeinoihin liittyviä rakennelmia on näkyvissä; myllyt, kalakopit, laiturit, nuottakodot jne. Alue edustaa elävää maaseutua. Maisemakuva on eheä ja alue visuaalisesti hyvin hahmottuva kokonaisuus.

Maakunnallisesti arvokas maaseudun kulttuurimaisema

Maakunnallisesti arvokkaat maaseudun kulttuurimaisemat edustavat esimerkillisesti maakunnalle tai maakunnan osalle tyypillistä tai erityistä kulttuurimaisemaa. Ne eivät välttämättä ole yhtä monipuolisia tai yhtä edustavia kuin valtakunnallisesti merkittävät alueet. Ne kuvastavat etenkin oman maakuntansa identiteettiä ja sisäistä monimuotoisuutta. Maakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla ei välttämättä täyty yhtä useat kriteerit kuin valtakunnallisesti arvokkailla alueilla.

Maisemanähtävyys

Valtakunnallisesti arvokkaat maisemanähtävyydet ovat koko maassa hyvin tunnettuja, maisemiltaan ainutkertaisia ja kulttuurihistoriallisesti huomattavia kohteita, joissa erityistä huomiota kiinnitetään maisemakuvaan ja luonnonpiirteisiin. Maisemanähtävyydet ovat usein myös vetovoimaisia matkailukohteita. Maisemanähtävyyksiä voidaan nimetä sekä valtakunnallisesti arvokkaiksi että maakunnallisesti arvokkaiksi. Maakunnallisesti arvokkaat maisemanähtävyydet ovat paikallisesti tai maakunnassa hyvin tunnettuja näköalamaaisemia tai kohteita.

Maisemanähtävyys ei voi kuulua arvokkaan maisema-alueen rajauksen sisälle erillisenä kohteena.

8. Aineistokuvaukset

8.1. Kartta-aineistot

Paikkatietoaineistojen ohella voidaan käyttää painettuja karttoja. Etenkin vanhemmat kartat antavat hyvää tietoa alueen maankäytön kehityksestä. Silmämääräinenkin tarkastelu ja analyysi voi riittää päivitysinventoinnin tarkoituksiin.

Historiallisista kartoista tuotettavasta paikkatiedosta on tehty opas, ks. kirjallisuusluettelo: Mökkönen, Teemu. Oppaassa on mm. tarkat tiedot historiallisten karttojen alueellisesta kattavuudesta.

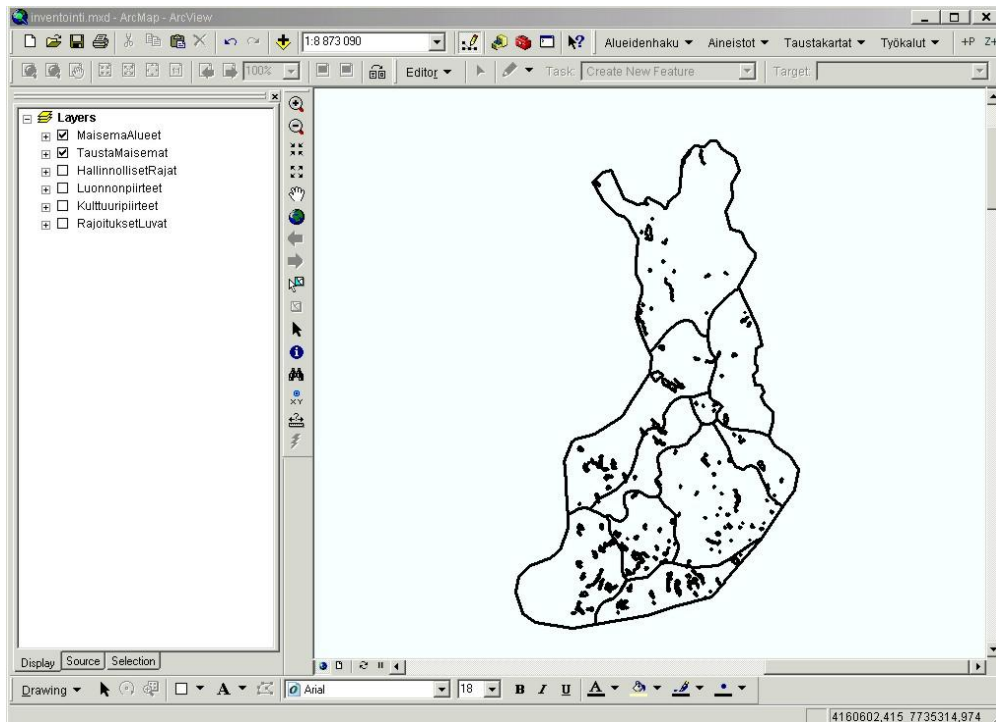
Yleismaastokartat

- Peruskartta 1:20 000/1:25 000, topografinen kartta 1:50 000
- Maaperäkartat ja geologiset kartat

Vanhat/historialliset kartat

- 1600-luvun geometriset maakirjoihin sidotut kartat, sijaitsevat Ruotsin valtionarkistossa, sota-arkistossa, osasta kopioita Suomen kansallisarkistossa.
- 1700-luvun pitäjänkartat, kattavat lähes koko Suomen, sijaitsevat Ruotsissa. Talvitiet, kylät, talot, tiet, maasto, metsäpalot, kaskimaat.
- 1770/80 Isojakokartat (1:4000). Pellot, niityt, metsät.
- 1799 Hermelinin kartat - yleiskarttoja. Tiet, kylät, talot, kokonaiskäsitys ja yhteydet.
- 1776-1787 Kuninkaan kartasto. Kattaa eteläisen Suomen. Karttalehtien tarkkuus vaihtelee. Luonnonolosuhteet, tiet, vesistöt ja asutuksen yleinen sijainti.
- 1800-luvun pitäjänkartat 1:20 000. Kattavat lähes koko Suomen, peruskarttalehtijako. Sijainti Kansallisarkistossa.
- 1870-1917 venäläiset topografiakartat eli Senaatinkartat (1:21 000). Kattavat eteläisen Suomen. Sijainti Kansallisarkistossa.
- 1930-40 pitäjänkartat 1:20 000 ja 1:50 000. Suomen agraarisuus laajimmillaan.
- 1950-60-70 peruskartat 1:20 000 – ensimmäinen kartoituskierrös – sotien jälkeinen Suomi.

8.2. Maisema-alueiden päivitysinventoinnin paikkatietoaineistopaketti MAPA

Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointia varten on laadittu paikkatietoja yhdistävä ArcGis-projekti ja päivitettyjen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden paikkatietokanta. Nämä muodostavat MAPA:n aineistopakettin, joka on saatavana SYKE:stä.

ArcGis-projekti on laadittu tukemaan inventointiohjetta, ja sisältää sen jaottelua vastaavat kansioiden ja alikansioiden otsikot, joiden alle aineistot on ryhmitelty. Myös aineistojen nimiä on muokattu, mutta ne viittaavat ylläpidettäviin paikkatietoaineistoihin.

Inventoinneissa valmistunut materiaali tallennetaan sähköisessä muodossa ELY-keskukseen ja kopio toimitetaan SYKE:en, joka ylläpitää aineistoja.

MAPA-aineistolle on oma ohje erillisenä liitteenä. MAPA-ohjetta päivitetään tarpeen mukaan.

8.3. Muut tietokanta-aineistot

Inventoinnin taustatietojen tuottamisessa ja inventointikohteiden valinnassa saattavat mm. seuraavat aineistot ja rekisterit olla hyödyllisiä:

YKR – Yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmä, Tilastokeskus, SYKE

- merkittävä tietosisältö: väestö, työpaikat, rakennukset, toimitilat, asunnot
- asukasmäärän kehitys ja ikärakenne
- taajamarakenteen kehitys

GISALU – Alueidenkäytön paikkatiedot, ELY-keskukset

- merkittävä tietosisältö: kulttuuriympäristöt, muinaisjäännökset, kaavat
- ELY-keskukset kokoavat ja ylläpitävät oman alueensa aineistoja
- kattavuus ja sisältö vaihtelevat eri ELY-keskusten alueella

OSA II
INVENTOINTIOHJE
Päivysinventointien kulku

Inventointiohje

Tämä ohje on laadittu valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointia varten. Ohje on ensisijaisesti muistilista inventoijalle. Ohjeistuksella pyritään inventointien yhteismitallisuuteen ja vertailtavuuteen. Tämän ohjeen ohella on suositeltavaa tukeutua tämän ohjeen johdanto-osaan (Osa I) sekä maisema-aluetyöryhmän mietintöihin I ja II.

Ensisijaisena tavoitteena on tehdä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi koko maan alueella. Aluevalikoima, arvoluokka sekä rajaukset tarkistetaan. Valtakunnallisesti arvokkaiden alueiden ohella inventoidaan myös maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet.

Inventointityö koostuu neljästä vaiheesta:

1. **Valmisteluvaihe** – laaditaan maakunnallinen maisemaselvitys, valitaan inventoitavat kohteet ja tiedotetaan hankkeesta
2. **Inventointi** – kerätään tiedot inventoitavista kohteista
3. **Maastokäynti** – täydennetään ja täsmennetään inventointitietoja visuaalisten havaintojen pohjalta
4. **Loppuarviointi** – arvioidaan alue perustuen edellisiin vaiheisiin, ehdotetaan ja perustellaan arvoluokka sekä kirjoitetaan aluekuvaukset ja piirretään aluerajaukset

Maisema-alueiden paikkatietokanta MAPA:

Päivitysinventointeja varten on laadittu paikkatietoja yhdistävä ArcGis-projekti ja päivitettyjen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden paikkatietokanta. Nämä muodostavat

MAPA- aineistopakettin. Aineisto on saatavana SYKE:stä.

Inventoinneissa valmistunut materiaali tallennetaan sähköisessä muodossa ELY-keskukseen ja kopio toimitetaan SYKE:en.

Tarkemmat tiedot ArcGis-projektista löytyvät erillisistä MAPA-ohjeista.

Inventointikansio:

Inventoiduista kohteista kootaan sähköinen inventointikansio, joka sisältää:

- 1) Inventointilomakkeen: täytetty inventointilomake Excel- ja pdf-muodossa
- 2) Karttaliitteet: ArcGis- ja pdf-/jpg-muodossa
- 3) Rajausehdotuksen kartalla ArcGis-muodossa
- 4) Valokuvia sekä niiden kuvauspisteet liitekartalla
- 5) Tiivistelmä alueen kaikista inventoiduista kohteista (sis. lyhyt kuvaus ja ehdotus arvoluokasta)

Lopullisen ehdotuksen aineisto luovutetaan ympäristöministeriölle sekä sähköisenä versiona että paperitilusteena ympäristöministeriön erillisten ohjeiden mukaan.

A. Valmisteluvaihe

Valmisteluvaiheessa laaditaan maakunnallinen maisemaselvitys, valitaan inventoitavat kohteet ja tiedotetaan hankkeesta.

Valmistelutyön tavoitteena on maakunnalle omaleimaisten ja tyyppisten kulttuurimaiseman piirteiden selvittäminen, joiden avulla inventoitavat maisema-alueet valitaan, arvioidaan ja arvotetaan. Arviointia varten maisema-aluetyöryhmä laati mietinnössään 66/1992 koko maata koskevan maisemamaakuntajaon. Tätä jakoa tarkentamalla laaditaan päivitysinventoinnin yhteydessä maakunnallinen maisemaselvitys.

Lähtökohtina kohteiden valinnalle ovat:

1. Maakunnallinen maisemaselvitys

Maakunnallinen maisemaselvitys on pääasiassa paikkatietoanalyysi, jossa useita luonnon- ja kulttuuritekijöiden teemoja yhdistelemällä hahmotetaan **maakunnan maisemarakenne** sekä alueelliset **kulttuuriympäristövyöhykkeet** ja **maaseutuelinkeinojen alueet**. Analyysin pohjalta voidaan hahmottaa myös uusia inventoitavia kohteita.

Yhtenäisten perustietojen saamiseksi on SYKE:stä saatavana maisema-alueinventointien paikkatietopaketti MAPA. MAPA:sta saatavia tietoja tulee täydentää maakunnan omilla aineistoilla sekä alueellisilla GISALU-aineiston tiedoilla.

Maakunnallinen maisemaselvitys toimii inventoitavien kohteiden arvoluokitusta tehtäessä yhtenä arvoperusteena. Jo tässä yhteydessä suositellaan tehtäväksi koko maakunnan kattava yleispiirteinen maastokäynti. Hyviä malleja maakunnallisen maisemaselvityksen tekemiseen on lueteltu johdanto-osiossa.

Maakunnallinen maisemaselvitys perustuu usein seuraaviin tietoihin:

- Maisemarakenne; topografia, kallioperä, maaperä, vesistöt ja vesistöalueet, kasvillisuusvyöhykkeet, peitteisyys
- Muinaisjäännökset ja muinaisjäännösalueet; tyyppi ja ajoitus; kivikausi/rauta- ja pronssikausi/historiallinen aika, minkä laajuisia, miten sijaitsevat
- Vanhimman tunnetun pysyvän asutuksen sijoittuminen
- Perinteinen asutustyyppi; yksinäis-/ryhmä-/raitti-/jokivarsi-/mäki-/vaara-/ranta-/rinneasutus
- Nykyisen asutuksen suhde muinaisjäännöksiin ja perinteiseen asutukseen; sijainti maisemarakenteessa, kerroksellisuus
- Rakennuskannan ikä (Rakennus- ja huoneistorekisteri - RHR)
- Tiestö ja sen kehitys, vesiväylät, talvitiet, satamat
- Mitkä ovat olleet pääasialliset elinkeinot, mitkä ne ovat nyt, miten ne näkyvät maisemassa
- Missä merkittävimmät maaseutualueet sijaitsevat, vanhimmat pelto- ja niittyalueet
- Perinnebiotoopit (inventoinnit ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmat LUMO)
- Luonnoiltaan arvokkaat maatalousalueet eli ns. HNV-alueet (High Nature Value farmland)
- Maankäyttö/peitteisyys (Corine 2000 (CLC) JA SLICES 2005 - paikkatietoaineistot)
- Matkailu- ja virkistysalueet, reitit, näköalapaikat

- Muut erityisistä kulttuuripiirteistä kertovat aineistot (esim. Suomen kansatieteen kartasto)

Lopputuloksena saadaan synteesi, jossa ilmenevät maakunnan maisemarakenne ja maiseman osa-alueet.

2. Maisema-aluetyöryhmän mietintö 66/1992 sekä Valtioneuvoston periaatepäätös 5.1.1995

Maisema-aluetyöryhmän mietintö ja valtioneuvoston periaatepäätös sisältävät luettelot sekä aluekuvaukset valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista sekä maisemanähtävyyksistä.

Tässä vaiheessa tutustutaan alueen valtakunnallisesti arvokkaisiin kohteisiin sekä listaukseen maakunnallisesti arvokkaista kohteista. Tutustutaan myös alueen yleispiirteisiin ja suurmaisemaan maisemamaakuntajaon avulla. Inventoitavien kohteiden tulisi edustaa alueellisia erityispiirteitä. Tutustutaan myös maakuntien omiin selvityksiin maakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista, maakuntakaavaan sekä mahdollisiin kulttuuriympäristöohjelmiin.

Tavoitteena on uudelleen inventoida ja arvioida valtioneuvoston periaatepäätöksessä hyväksytyt arvokkaat maisema-alueet. Mikäli maakunnallisesti arvokkaita kohteita ei ole aikaisemmin selvitetty, on inventointi tarpeen tehdä tämän päivitysinventoinnin yhteydessä.

3. Muut inventoinnit

Tutustutaan myös aiempiin kulttuurimaisemien sekä rakennetun ympäristön inventointeihin ja verrataan niitä kohdissa 1. ja 2. esille tulleisiin mahdollisiin uusiin kohteisiin. Valitaan inventoitavat kohteet.

Tarkistetaan Valtakunnallisesti merkittävien kulttuurihistoriallisten ympäristöjen päivitysinventoinnissa (RKY2009) valikoimasta pois jätetyt kulttuurimaisema-alueet ja arvioidaan ne osana tätä päivitysinventointia.

Myös HNV-alueista ja perinnebiotooppi-inventoinneista voi löytyä merkittävää tietoa arvokkaista viljelymaisemista.

Lisäksi apuna voidaan käyttää määrällisiä mittareita, joiden avulla voi saada suuntaa-antavaa tietoa alueen kehityksestä tietyllä aikavälillä ja näin apua arviointiin. Määrällisiä mittareita ovat muun muassa:

- Asukasmäärän kehitys (YKR)
- Peltoalan muutokset (SLICES)
- Asuinrakennukset (RHR)
- Vapaa-ajan rakennukset (RHR)
- Rakennusten valmistumisvuosi (RHR)

Aineistoa:

Maisema-alueinventointien paikkatietopaketti MAPA, joka on saatavana inventoijan käyttöön SYKE:stä (Inventointi.mxd).

Arvokkaat maisema-alueet – Maisema-aluetyöryhmän mietintö II, 1993. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto. Ympäristöministeriön mietintö 66/1992. Helsinki.

Maisemanhoito – Maisema-aluetyöryhmän mietintö I, 1993. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto. Ympäristöministeriön mietintö 66/1992. Helsinki.

Valtioneuvoston periaatepäätös maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä 5.1.1995

Rakennettu kulttuuriympäristö – Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt, 1993. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. Helsinki.

Museoviraston päivittämä listaus edellisestä, 2009. Kohdeluettelo kuvauksineen löytyvät osoitteesta www.rky.fi

Purhonen, P. – Hamari, P. – Ranta, H. (toim.), 2001. Maiseman muisti – valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset. Museovirasto.

Suomen asutus 1560-luvulla. Kartasto. Suomen historiallinen seura. Käsikirjoja VIII. 1973

Suomen asutus 1560-luvulla. Kyläluettelot. Helsingin yliopiston historian laitos. Julkaisuja n:o 4, 1973.

Maakuntien liittojen ja alueellisten ympäristökeskusten/ELY-keskusten tekemät selvitykset

Maakuntakaavat sekä niihin liittyvät kulttuuriympäristöä koskevat selvitykset

Maakuntien aluesuunnitelmat

Seutukaavaliittojen alkuperäiset inventointiaineistot (mietintöä 66/1992 varten)

Yleiskaavat sekä niihin liittyvät kulttuuriympäristöä koskevat selvitykset

Kuntien ja maakuntien kulttuuriympäristöohjelmat

Paikallishistoriat (kirjallisuus)

Maakuntamuseot

Metsähallitus

*Museoviraston valtakunnallinen muinaisjäännösrekisteri:
http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx*

Suomen kartasto (Suomen kansatieteen kartasto – soveltuvin osin)

Historialliset kartat (Pitäjänskartat, Isojakokartat, Kuninkaan kartasto, Venäläiset topografiakartat, vanhat peruskartat)

Perinnemaisemainventoinnit (1996–2003)

Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmat (LUMO)

Luonnoltaan arvokkaat maatalousalueet eli ns. HNV-teemakartat

Muut tutkimukset, raportit ja selvitykset, opinnäytetyöt

Viistoilmakuvat, valokuvat

Haastattelut, paikallistuntemus

B. Inventointi

Kerätään tiedot inventoitavista kohteista

[Kuvaillaan lyhyesti otsikoiden mukaan. Otsikoiden alla olevia muistilistoja noudatetaan kullakin kohteella soveltuvin osin. Tiedot täytetään Excelliin inventointilomakkeelle.]

1. Perustiedot kohteesta

1.1. Maisema-alueen nimi

1.2. Maisema-alueen uusi nimi [Täytetään jos alueen nimeä halutaan muuttaa]

1.3. Kunta

1.4. Pinta-ala

1.5. Aikaisemmat inventoinnit [Vuosi, tekijä, arvo]

1.6. Päivitysinventoijan nimi

1.7. Päivitysinventoinnin pvm.

1.8. Arkistointipaikka [Sähköisen kansion paikka/paperisen kansion paikka]

2. Maisemamaakunta ja -seutu

[Kohteen edustama maisematyypin, johon tyypillisyyttä ja edustavuutta verrataan lopullisessa arvioinnissa.]

2.1. Maisemamaakunta ja -seutu [Mietintö 66/1992]

2.2. Maisematyypin [Maakunnallinen maisemaselvitys]

2.3. Kuvailuteksti [Lyhyt kuvaus maisemamaakunnan ja -seudun tyypillisistä piirteistä]

3. Luonnon ominaispiirteet

3.1. Maa- ja kallioperä

Kalliopaljastumat

Morenmuodostumat; reunamuodostumat, drumliinit

Lajittuneet hienoainekset; hiekka, harjut, dyynit

Muu lajittunut hienoaines; savi, hieta, hiesu

Turve, lieju

3.2. Vesistöt ja ranta-alueet

Päävesistöalue

Kuvaus vesistön maisemalle antamista ominaispiirteistä, muinaisrannat [*esim. alueella pieni järvi, runsaasti koskipaikkoja, laskee Päijänteen kautta Kymijoen vesistöön*]

3.3. Luonnonhistorian erityispiirteet

Vedenkoskemattomat, supra-akvaattiset mäet, laajat savikkoalueet, jääkauden erikoismuodostumat kuten pirunpellot, hiidenkirnut, rantakivikot, suuret siirtolohkareet tai yksittäiskohteet, luonnon maamerkit, yksittäispuut jne.

3.4. Kasvillisuustyypit

Metsät: Maisemassa hallitsevat metsätyypit. Vähintään päätyypit; mänty, kuusi, lehti, sekapuusto. [*esim: Taustametsät: alarinteillä rehevää kuusikkoa, lakialueilla mäntymetsää.*]

Suot, kosteikot

Perinnebiotoopit; niityt, kedot, hakamaat, laitumet

3.5. Arvokkaat luontokohteet

[Suojeluohjelmat ja luontoselvitykset; Natura, luonnonsuojelualueet, luonnonmuistomerkit, uhanalaiset ja suojellut luontotyypit]

3.6. Eläimistö ja kasvilajisto

[Eliöstön kannalta merkittävät kohteet, uhanalaisten lajien esiintymispaikat yms.]

3.7. Ilmasto

[Mainitaan mikäli alueella on erityiset pienilmasto-olosuhteet ja kasvukausi]

3.8. Kuvailu: maisemarakenne

[Kuvailu luonnon piirteistä ja maisemarakenteesta arvotuksen perusteeksi. Edustavuus, tyypillisuus, luonnontilaisuus, harvinaisuus, monipuolisuus, vaihtelevuus suhteessa maisemamaakuntaan ja -seutuun. Arvioidaan myös luonnonmaisemaan aiheutuneet vauriot, esim. eroosio yms.]

4. Kulttuuriset ominaispiirteet

4.1. Arkeologinen kulttuuriperintö

[Muinaisjäännöstyypit ja ajoitus; kivikausi/rautakausi/pronssikausi/historiallinen aika]

4.2. Maiseman kulttuurihistoria

[Maankäytön historia, liikkumisen historia; tiestö, vesiväylät, talvitiet]

[Vanhojen karttojen tulkinta asutuksen, tiestön ja peltojen pinta-alan ja sijainnin suhteen]

[Selvitetään historiallinen jatkuvuus; alkuperäinen maankäyttö ja kylärakenne]

4.3. Maiseman kannalta merkittävät elinkeinot

[Alueen kulttuuripiirteitä selkeästi leimaava elinkeino, joka näkyy esimerkiksi rakennuskannassa tai muissa rakenteissa maisemassa. Erittele alkutuotanto ja uudet elinkeinot. *Esim: Pitkään jatkuneen peltoviljelyn lisäksi kalastus on ollut alueen merkittävä elinkeino, mikä näkyy rantojen rakennuksissa; aitat, laiturit, nuottakodat. Pienteollisuus levittäytyy alueelle]*

4.4. Rakennettu ympäristö

[Rakennetun ympäristön yleisluonnehdinta, ominaispiirteet yleistäen, suuruusluokkina]

4.4.1. Alueelle tyypillinen ja perinteinen asutustyyppi

[Yksinäis-/ryhmä-/raitti-/jokivarsi-/mäki-/vaara-/ranta-/rinneasutus. Arvioi tyypillisuus/ harvinaisuus/säilyneisyys suhteessa maisemamaakuntaan, seutuun tai osa-alueeseen.]

4.4.2. Nykyisen asutuksen suhde maiseman rakenteeseen, muinaisjäännösten sijaintiin ja perinteiseen asutukseen

[Sijainti maisemarakenteessa, kerroksellisuus.]

4.4.3. Rakennetun ympäristön inventoinnit

[Luettele valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävät inventoidut kohteet kuten RKY2009, muut arvotetut kohteet sekä lailla ja asetuksilla suojellut rakennukset ja rakenteet.]

4.4.4. Muita maiseman kannalta merkittäviä rakennuksia ja rakenteita

[Koulut, kirkot, pappilat, seurantalot, rautatierakennukset, teollisuusrakennukset, myllyt, kivisillat, aidat, raivausrauniot, venevajat, majakat, väylämerkit, hautausmaat, puukujanteet, yksittäiset puut, puutarhat, hiilimiilut, ruukit, tervahaudat]

4.5. Perinnebiotoopit

[Niityt, kedot, hakamaat, metsälaitumet. Mikäli inventoituja kohteita, kirjataan alueen nimi, arvoluokka ja lyhyt kuvailu.]

4.6. Identiteettitekijät, symbolitekijät

[Historialliset tapahtumat tai henkilöt, tapahtumapaikat, symboliarvot, tarinapaikat, karsikot, tulienpolttopaikat, keinut jne.]

4.7. Matkailu- ja virkistyskäyttö

[Vaellus-, melonta- ja moottorikelkkareitit, kiipeilykalliot, näköalapaikat, luontopolut]

4.8. Kuvailu: kulttuuripiirteet

[Kuvailu kulttuurisista piirteistä arvotuksen perusteeksi. Edustavuus, tyypillisuus, perinteisyys, harvinaisuus, kerroksellisuus, monipuolisuus, eheys, yhtenäisyys, säilyneisyys, alkuperäisyys suhteessa maisemamaakuntaan ja -seutuun. Arvioidaan myös ihmisen toiminnasta aiheutuneet vauriot maisemassa, uhkatekijät, riskit, muutospaineet ja mahdollisuudet.]

5. Maisemakuva

[Kuvaile maisemakuvaa perustuen inventointitietoihin sekä maastokäyntiin. Arvioi edustavuus, tyypillisuus, perinteisyys, harvinaisuus, monipuolisuus, eheys, yhtenäisyys, säilyneisyys, alkuperäisyys suhteessa maisemamaakuntaan ja -seutuun. Arvioidaan myös ihmisen toiminnasta aiheutuneet vauriot maisemassa, uhkatekijät, riskit, muutospaineet ja mahdollisuudet.]

6. Rajaus

[Rajaus piirretään kartalle, mielellään suoraan paikkatietoihin ja liitetään osaksi inventointipaketin liitekarttoja. Kirjataan perustelut rajauksista ja rajausten muutoksista.]

Maisema-alueiden rajauksissa pyritään noudattamaan maisemarakenteen näkyvissä olevia luontevia rajoja sekä hahmottamaan yhtenäisiä aluekokonaisuuksia. Rajaus perustuu usein visuaalisesti hahmotettavaan eheään maisemakuvaan. Luontevia rajoja ovat muun muassa yhtenäiset metsäiset reunavyöhykkeet, selänteiden lakialueet, vesistöt, joet ja joissain tapauksissa ihmisen luomat rakenteet kuten tiet tai taajamien reunat. Joskus myös toiminnallisen kokonaisuuden rajaaminen kokonaan mukaan maisema-alueeseen voi olla perusteltua. Avointa maisematilaa rajaavien reunavyöhykkeiden mukaanotto rajaukseen on oleellista, sillä juuri ne nousevat merkittävään rooliin alueen hoidon ja maankäytön suunnittelussa.

Rajaukseen voidaan sisällyttää harkiten myös lähistöllä olevia kohteita kuten muinaisjäännöskohteita, arvokkaita luonnonympäristöjä, rakennetun ympäristön RKY2009-kohteita sekä perinnebiotooppeja ja HNV-kohteita.

7. Kuvailuteksti

[Kuvailuteksti alueesta on yhdistelmä kohdista 3.8; 4.8 ja 5. Teksti tullaan linkittämään osaksi paikkatietoja. Kuvailuteksti kirjoitetaan vasta maastokäynnin jälkeen.]

Jäsennellään selkeästi (1) luonnon ominaispiirteet, (2) kulttuuriset ominaispiirteet ja (3) maisemakuvan ominaispiirteet. Kuvaillaan aluetta mahdollisimman monipuolisesti ja vertaillaan kohdetta sen edustaman maisemamaakunnan erityispiirteisiin. Kuvaillaan alueen edustavuutta, monipuolisuutta, harvinaisuutta, alkuperäisyyttä, säilyneisyyttä sekä maisemakuvan erityispiirteitä, eheyttä ja yhtenäisyyttä. Arvioidaan myös muutoksia, uhkia ja mahdollisuuksista. Verrataan edustavuutta maisemamaakuntaan ja siellä oleviin muihin kohteisiin.

Mainitaan myös lähistöllä alueen rajojen ulkopuolella sijaitsevat merkittävät maisemanähtävyydet, näköalapaikat ja muinaisjäännöskohteet, kuten muinaislinnat tai muut vastaavat.

8. Arviointi

8.1. Arvoluokka [Valtakunnallisesti arvokas/maakunnallisesti arvokas/ei arvoluokkaa]

8.2. Arviointiteksti

[Arviointi on yhdistelmä kaikista inventoijan tekemistä havainnoista. Arvioinnissa esitetään perustelut ehdotetulle arvoluokalle/arvoluokan nousulle tai laskulle. Arvioidaan alueen edustavuutta, harvinaisuutta, monipuolisuutta, alkuperäisyyttä, säilyneisyyttä, eheyttä, yhtenäisyyttä ja elinvoimaisuutta. Arvioidaan myös muutoksia, uhkia ja mahdollisuuksista. Verrataan edustavuutta maisemamaakuntaan. Viitteenä käytetään sivulla 11 listattuja kriteerejä.]

9. Liitteet

9.1. Karttaliitteet

Paikkatiedoista kootut karttaliitteet:

L1: Kulttuuri- ja luonnonarvot (sis. valtakunnallisesti sekä maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden rajaukset, RKY-rajaukset, muinaisjäännökset, maakunnallisesti arvokkaat rakennukset ja kohteet, perinnebiotooppikohteet, NATURA-alueet, muut luonnonsuojelualueet ja -ohjelmat)

L2: RHR Rakennusten valmistumisvuosi

L3: SLICES Maankäyttö, avoimuus, peitteisyys

Kaikissa karttaliitteissä tulee näkyä ehdotetun maisema-alueen rajausta, sekä mahdollinen aikaisempi rajausta.

Lisäksi voidaan laatia muita teemakarttoja, mikäli ne tuovat alueen merkittäviä arvotekijöitä esille.

Suosittelava mittakaava luettavuuden takia on 1:20 000 – 1:50 000 riippuen alueen laajuudesta.

Karttaliitteet tallennetaan ArcGis- ja jpg/pdf-muodossa.

Lisäksi saatavuuden mukaan on hyvä liittää vanhoihin karttoihin perustuva analyysi maisemahistoriasta tai kopio historiallisesta kartasta.

9.2. Valokuvat

Maastokäynnillä kohteet valokuvataan. Kuvauspisteet merkitään kartalle. Kartta liitetään osaksi inventointikansiota. Alueelta pyritään kuvaamaan yleisnäkyviä sekä mahdollisia alueen erityispiirteitä. Kuvat säilytetään sähköisessä muodossa ELY-keskuksissa.

C. Maastokäynti

Täydennetään ja täsmennetään inventointitietoja

Tärkeä osa inventointeja ovat maastokäynnit, jotka auttavat inventointitietojen täydentämisessä, maisemakuvan hahmottamisessa sekä lopullisessa arvioinnissa. Ne antavat tärkeää tietoa siitä, miltä alue todellisuudessa näyttää. Vaikka näkemys on subjektiivinen ja inventoijan omaan kokemukseen ja aistimaailmaan nojaava, auttaa maastokäynti tunnistamaan maiseman esteettisiä ominaisuuksia sekä toiminnallisia piirteitä. Maastokäynnillä voidaan täydentää ja täsmentää ennalta selvitettyjä tietoja.

Maastokäynti pitää suunnitella hyvin etukäteen. Mukaan kannattaa tulostaa yleiskartta alueesta, jossa näkyy maastotietojen lisäksi ainakin maisema-alueen rajausta, sekä tärkeimpiä kulttuurisia ominaisuustietoja teemakartoille. Alueen koosta riippuen mittakaavat 1:20 000 - 1:50 000 ovat käyttökelpoisia. Sanelu nopeuttaa havaintotietojen keräämistä ja voi olla hyvä maastokäynnin työkalu. On suositeltavaa, että maastoon lähtee useampi kuin yksi henkilö. Kunnan edustajia (esim. kaavoittaja) on hyvä kutsua maastokäynneille mukaan.

Erityisesti pyritään kiinnittämään huomiota seuraaviin seikkoihin:

- Maisemakuva – eheys, yhtenäisyys, vaihtelevuus, vaikuttavuus
- Maisema alueellisten erityispiirteiden kuvaajana
- Ydinalue, jossa kulttuurimaiseman elementit tiivistyvät – maiseman solmukohtia
- Näkymät kauas ja lähelle, erityiset näkymät ja näköalapaikat
- Maisemassa näkyvät vauriot sekä muutoskohdat
- Rajauksen tarkistus

Muistilista maastoon ja arviointia varten:

RAKENNETTU YMPÄRISTÖ

- 1 0 +1 VANHA ASUTUS (hoito, kunto, yleisilme)
- 1 0 +1 UUDISRAKENTAMINEN (uuden asuin- ja maatalousrakentamisen sijoittuminen, tyyli, väri, sopivuus)
- 1 0 +1 LÄHIYMPÄRISTÖN HOITO (piha-alueet osana maisemaa, hoito, kylä)
- 1 0 +1 TEIDEN VARRET (hoito)

ELINKEINOT

- 1 0 +1 VILJELY (säilyminen, aktiivisuus)
- 1 0 +1 KARJATALOUS (säilyminen, aktiivisuus)
- 1 0 +1 MAATALOUSALUEIDEN LUONNON MONIMUOTOISUUS (metsäsaarekkeet, laitumet)
- 1 0 +1 PERUSPALVELUT (koulut, kaupat, säilyminen)
- 1 0 +1 MUUT ELINKEINOT (kalastus, poronhoito, matkailu, bioenergian tuotanto, yrittäjyys)

MAISEMAKUVA

- 1 0 +1 AVOIN VILJELYMAISEMA (säilyminen)
- 1 0 +1 REUNAVYÖHYKKEET (reunametsien hoito)
- 1 0 +1 METSÄT (taustan rinne- ja lakimetsien hoito)
- 1 0 +1 RANNAT (hoito, rakentamisen sijoittuminen)
- 1 0 +1 NÄKYMÄT (säilyminen, tärkeä näkymälinja tai maamerkin säilyminen näkyvissä)
- 1 0 +1 YHTEYDET (teiden kunto, yhteyksien helppous)
- 1 0 +1 AKTIIVISUUS (kyläyhdistys, näköalapaikat, luontopolut, liikuntapaikat)

Kuvaile maastokäynnin havainnot muistilistan avulla inventointilomakkeen kohtaan 5.

D. Kirjallisuutta

- Arvokkaat maisema-alueet – Maisema-aluetyöryhmän mietintö, osa II, 1993. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto. Ympäristöministeriön mietintö 66/1992. Helsinki.
- Elo, T. & Magga, P. (toim.) 2007. *Eletty, koettu maisema – näkökulmia saamelaiseen kulttuurimaisemaan*. Suomen ympäristö 34/2007. Lapin ympäristökeskus. Helsinki.
- Heikkilä, T. 2007. *Visuaalinen maisemaseuranta*. Teksti. Musta Taide. Helsinki.
- Heliölä, J. et al. 2009. *Luonnoltaan arvokkaat maatalousalueet Suomessa – määrittely, seuranta ja hoidon taloudelliset edellytykset*. Maa- ja metsätalousministeriö 1/2009. Vammalan kirjapaino.
- Hietala-Koivu, R. – Joutsalmi, S. – Tyrväinen, L. (toim.) 2006. *Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden muutoksen arvioiminen. Selvitys maiseman seurantaindikaattoreista*. Suomen ympäristö 6/2006. Ympäristöministeriö. (Saatavana vain Internetistä).
- Härö, M. & Forsius, J. 2007. *Kulttuurihistoriallinen inventointi rakennetussa ympäristössä*. Opas. Museovirasto, rakennushistorian osasto.
- Landscape Character Assessment – Guidance for England and Scotland, 2002. The Countryside Agency & Scottish Natural Heritage. Saatavana Internetistä: http://www.naturalengland.org.uk/Images/lcguidance_tcm6-7460.pdf [18.3.2009]
- Lehtinen, L. 1997. *Maaseutumaiseman kerroksisuus ja vetovoima*. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisuja 55. Mikkeli.
- Lehtinen, L. 2005. *Karttojen kertomaa – Vanhojen karttojen kautta maiseman historiaan*. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto. Genimap. Porvoo.
- Maisema-alueiden päivitysinventointimenetelmän kehittäminen, 2006. Loppuraportti 28.4.2006. Keski-Suomen ympäristökeskus.
- Maisemanhoito – Maisema-aluetyöryhmän mietintö I, 1993. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto. Ympäristöministeriön mietintö 66/1992. Helsinki.
- Mökkönen, T. 2006. *Historiallinen paikkatieto - Digitaalisen paikkatiedon tuottaminen historiallisista kartoista*. Suomen ympäristö 34/2006. Ympäristöministeriö. Alueidenkäytönosasto.
- Purhonen, P. – Hamari, P. – Ranta, H. (toim.) 2001. *Maiseman muisti – valtakunnallisesti merkittävät muinaisjännökset*. Museovirasto.
- Rakennettu kulttuuriympäristö – Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt, 1993. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Helsinki.
- Rautamäki, M. 1983. *Maisemamaakunnat, maakunnallinen viheraluejärjestelmä*. Teknillinen korkeakoulu, maisemalaboratorio. Julkaisu 3/82. Turku.
- Rautamäki, M. 1989. *Maisema rakentamisen perustana*. Ympäristöministeriö. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Maakunnalliset maisemaselvitykset:

Etelä-Karjala 2006 / 2008 (Etelä-Karjalan maisema- ja kulttuurialueselvitys Osa I, 2006 / Osa II, 2008. Etelä-Karjalan liitto. Lappeenranta.)

Uusimaa (Koskinen, M. 2007. Uudenmaan ympäristökeskus. Ei julkaistu)

Kanta-Häme 2003 (Luppi, P. – Somerpalo, S. 2003. Hämeen maakunnallinen maisemaselvitys. Hämeen liitto, Hämeen ympäristökeskus, Hämeen ammattikorkeakoulu. Hämeen liiton julkaisu II:190.)

Keski-Suomi 2005 (Muhonen, M. 2005. Keski-Suomen maakunnallinen maisemaselvitys – maisemallinen osa-aluejako. Keski-Suomen ympäristökeskus. Verkkojulkaisu.)

Pohjois-Karjala 2004 (Ahonen, M. 2004. Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt. Pohjois-Karjalan liitto. Julkaisu 83. Joensuu.)

Päijät-Häme 2007 (Aarrevaara, E. - Uronen, C. - Vuorinen, T. 2006. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisu. Sarja C Artikkelikokoelmat, raportit ja muut ajankohtaiset julkaisut, osa 22. Lahti. Verkkojulkaisu.)

Tunturi-Lappi 2007 (Tunturi-Lapin maakuntakaavan maisemaselvitys. Enontekiö, Kittilä, Muonio ja Kolari. Destia. Arkton Suunnitteluryhmä Oy. Lapin liitto)

Varsinais-Suomi 1990 (Rautamäki, M. 1990. Maakunnallinen maisemaselvitys. Varsinais-Suomen seutukaavaliitto, Ympäristöministeriö. Turku)

Maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnit:

Esimerkiksi:

Pieksämäen ja Varkauden seudun eteläosan maisema-alueet. Täydennysinventointi 2000. Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 51/2002. Mikkeli.

Mikkelin seudun maisema-alueet. Täydennysinventointi 1999. Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 47/2001. Mikkeli.

Savonlinnan seudun maisema-alueet. Täydennysinventointi 1998. Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 39/2000. Mikkeli.

